

Iulia Barbu

OBSERVAȚII ASUPRA UNOR VERBE CONTEXTUAL *DICENDI* DIN ROMÂNĂ ȘI DIN ITALIANĂ, MOȘTENITE DIN LATINĂ

Ne propunem în acest articol să surprindem unele aspecte semantice ale câtorva verbe contextual *dicendi* din limba română, moștenite din latină, făcând o comparație între acestea și corespondenții lor din italiană care provin din aceleași etimoane. De asemenea, vom urmări eventualele evoluții ale sensului în trecerea de la latină la română, respectiv italiană.

1. Prin verbe contextual *dicendi* înțelegem acele verbe a căror valoare de bază nu este *dicendi* (i.e. nu includ în structura semantică semul [+ enunțare orală]), dar care pot fi folosite cu acest sens în anumite contexte, de cele mai multe ori în contexte figurate. Aici putem aduce în discuție sintagma propusă de Cezar Bălășoiu (2004: 173) pentru o categorie mai largă de verbe care le-ar cuprinde și pe cele contextual *dicendi*, în terminologia noastră; este vorba despre *verbele declarative secundare*¹, care nu au valoare declarativă de bază, dar care pot deveni declarative contextual, exprimând acțiuni care se desfășoară simultan cu emiterea unei replici, pe de o parte, și evidențiind circumstanțele emiterii mesajului sau efectele ei, pe de altă parte.

Acest tip de verbe (în special, din clasele de verbe *cogitandi*, *sentiendi* etc.), care pot îmbogăți permanent clasa verbelor *dicendi*, a fost analizat parțial de unii autori. I. Fónagy (1986: 266–272) le numește *secondary verbs of saying*, menționând că acestea pot face referire la sensul lor primar: sunete nearticulate (*a chicoti*, *a șuiera*, *a ofta*² etc.), sunete naturale sau mecanice (*a tuna* etc.), mimică (*a zâmbi*, *a se încrunta* etc.), mișcări ale corpului (*a se întoarce* etc.), strategii conversaționale (*a întrerupe*, *a relua* etc.), emoții (*a se mira*, *a se înfuria* etc.) și multe alte valori. Declarativele secundare pot proveni din mai multe clase de verbe, cele mai frecvente fiind verbele epistemice (*a crede*, *a presupune* etc.), verbele psihologice (*a se entuziasma*, *a se înfuria* etc.), dar și verbele de mișcare orientată (*a repezi*, *a trânti* etc.).

Numeroase verbe pot deveni declarative în anumite contexte, fiind tributare intenției de comunicare a autorului, stilului acestuia etc. Altfel spus, verbul de

¹ Într-un articol al aceluiași autor (*Verbele semnal* – în manuscris), *declarativele secundare* sunt definite ca verbe „care nu au în mod obișnuit particularitatea semantico-sintactică de a denota o enunțare și de a cita o replică, dar care o pot dobândi contextual.”

² Exemplele din limba română ne aparțin.

declarație este o marcă a subiectivității celui care raportează, acesta fiind cel care califică actul performat de emițătorul original. I. Fónagy (1986: 266) consideră că utilizarea ca verbe de declarație a unor verbe care denotă o acțiune legată întâmplător de actul de vorbire raportat este un fenomen relativ recent, bazat pe o extindere a regulii generale privitoare la relația dintre enunțul raportat și sensul verbului care introduce acest enunț³. În general, verbele de declarație secundare sunt metafore, ceea ce explică „migrarea” verbelor din diverse domenii de comunicare verbală și nonverbală spre clasa verbelor *dicendi*. Din punct de vedere sintactic, verbele de acest tip apar, de regulă, în postpoziție față de un enunț în discurs direct, angrenând în același timp o inversiune a ordinii Subiect-Predicat în discursul-cadru („...”, *oftă ea*).

Menționăm că nu toate verbele de tipul celor de mai sus au făcut obiectul studiului nostru, având în vedere că sensurile de bază sau secundare ale unora dintre ele nu includ semul [+ enunțare orală], ci dobândesc acest sem doar contextual, iar un inventar exhaustiv al verbelor care admit astfel de utilizări este aproape imposibil de realizat; ne vom ocupa numai de acele verbe al căror sens figurat *dicendi* este consemnat în dicționare sau se poate subînțelege din definiția lexicografică (de ex. *a tăia*: „A (se) curma, a (se) opri, a (se) întrerupe” – DEX).

2. Verbele contextual *dicendi* din limba română, moștenite din latină, analizate în articolul de față sunt: *a (se) descărca* (< lat. *discarricare*), *a lătra* (< lat. *latrare*), *a mugi* (< lat. *mugire*), *a pisa* (< lat. *pi(n)sare*), *a rage* (< lat. *ragere*), *a sări* (< lat. *salire*), *a (se) scăpa* (< lat. **excappare*), *a tăia* (< lat. **taliare*), *a tuna* (< lat. *tonare*), *a urla* (< lat. *ŭlŭlare*), *a zbiera* (probabil din lat. **exbelare*). Am selectat aceste verbe din inventarul realizat în cadrul tezei de doctorat intitulată *Verbele dicendi în limba română: aspecte etimologice, semantice și sintactice*, în care am propus o clasificare a verbelor *dicendi* în trei mari categorii: 1. verbe *dicendi* propriu-zise (*a afirma*, *a spune*, *a zice* etc.); 2. verbe *dicendi* cu valori suplimentare (care redau, pe lângă semnificația de bază, „a spune”, și detalii referitoare la activitatea de comunicare: inflexiunea vocii, claritatea/neclaritatea enunțării, atitudinea emițătorului etc., de exemplu, *a apostrofa*, *a bălmăji*, *a bolborosi*, detalii referitoare la relația care se stabilește între factorii comunicării etc.); 3. verbe contextual *dicendi*.

De asemenea, am avut în vedere numai acele verbe care admit coocurența cu un discurs raportat (în stil direct și/sau indirect).

Lista verbelor românești asupra cărora ne-am îndreptat atenția a fost întocmită pe baza *Dicționarului explicativ al limbii române*, ediția din 1998,

³ „Generally speaking, the speaker’s simultaneous gestures carry information completing the speech act.” (Fónagy 1986: 267).

consultând, pentru clarificarea sensurilor, și alte lucrări lexicografice, cum ar fi *Dicționarul Academiei* (DA/DLR) sau *Micul dicționar academic* (MDA). Sensul figurat este, de regulă, înregistrat în dicționare.

După stabilirea listei de verbe, am căutat corespondenții din italiană care au aceleași etimoane cu ale verbelor românești analizate, indicând situațiile unde în italiană nu există corespondent și unde s-a pornit de la alt etimon latin, și am comparat sensurile, pentru a surprinde similitudini și/sau deosebiri în evoluția semantică.

rom. descărca – it. discaricare < lat. discarricāre „a descărca”

PEW 507, s.v. *descărca*, citează it. *scaricare* printre formele romanice descendente din lat. *discarricāre* (considerându-l deci moștenit). Însă dicționarele etimologice ale limbii italiene (Migliorini, Cortelazzo, Zingarelli, Pianigiani) îl consideră derivat de la *caricare* „a încărca”, cu prefixul *s-*. În CDER 2877 și în CDDE 258 se face trimitere la it. *discaricare*, iar Pianigiani îl consideră moștenit din lat. *discarricāre*. Interesant este că *scaricare*, care nu a fost moștenit din latină, a dezvoltat un sens figurat *dicendi*: „a-și descărca sufletul, a se ușura”, asemenea rom. *a se descărca*, în timp ce *discaricare* („a descărca o navă”, „a elibera de răspundere/responsabilitate”, v. *Dicționar italian-român*), având la bază același etimon cu al verbului românesc, nu a dezvoltat un asemenea sens. În Zingarelli însă, s.v. *discaricare*, este notată și utilizarea reflexivă, rară: „Scaricarsi, anche fig.”.

rom. lătra – it. latrare < lat. latrare

Și în română, și în italiană este înregistrat sensul „a striga tare”. Chiar din latină verbul dezvoltase sensul figurat declarativ „a spune tare, a urla” (DLat) (v. *latrant, non loquuntur*: Cicero, *Brutus* 58, apud Gaffiot). Verbul avea atât utilizare intransitivă (ca în exemplul anterior), cât și tranzitivă: *latrare aliquem, aliquid* „a lătra pe cineva, ceva” (v. Gaffiot: *demandar à grands cris qqch.*).

Rom. *a lătra* apare, de regulă, în coocurență cu discursul raportat, în stil direct, în poziție finală:

– *Ascultă, ce porcării mi-ai introdus în program?, lătră Maurice, cu privirea pe ecranul alungit pe verticală al monitorului „Page Viewer”.* (Silviu Genescu, *File Name: „Lucky Star”*: <http://www.hgwells.ro/autori/genescu/filename.htm>).

Rareori se înregistrează și utilizarea figurată a verbului cu valoare tranzitivă, deși valoarea de bază a acestuia este intransitivă:

Îmi va fi prieten și nu va lătra niciodată că am făcut ceva ce nu trebuia (www.gay.md).

rom. mugi – it. muggire < lat. muggire

În latină, sensul „a striga tare (ceva), a urla” al verbului *muggire* este înregistrat la Martialis 3, 46, 8 (DLat).

În italiană, *muggire* se folosește, figurat, cu referire la zgomotele produse de marea învolburată (Pianigiani, s.v.: fig. *Dicesi anche del mare, quando rumoreggia in tempesta.*), de tunet sau de vânt (cf. Migliorini), nefiind folosit cu sensul figurat dezvoltat de verbul românesc, „a striga puternic; a urla, a răcni”.

O evoluție semantică similară cu cea a rom. *a mugii* s-a înregistrat în cazul unui alt verb italian: *muggiare* (pop., dial. *mugliare*): 1. a mugii, 2. a urla, a rage, 3. a striga tare, a zbiera (*Dicționar italian-român*), moștenit din lat. **mugulare* (Pianigiani).

rom. *pisa* < lat. *pi(n)sare* – it. *pigiare* < lat. **pinsiāre*

It. *pigiare* are și sensul „a stăruii, a insista” (v. sensul 4, *Dicționar italian-român* și dicționarele italiene, printre care Pianigiani: *Fig. Insistere*), ca și în română:

[...] *de când i-am vorbit în urmă cu doi ani de ceea ce pe atunci era doar o idee, mă pisează întruna să termin cartea [...]* („Observator cultural”, nr. 433/iulie 2008: www.observatorcultural.ro).

Dicționarele italiene oferă ca etimon forma din latina vorbită **pinsiāre* (v. și REW 6518). Pentru verbul românesc este indicată forma *pīsāre* în loc de *pinsiāre* „a pisa, a măcina, a frământa”: CDER 6438, PEW 1325, CDDE 1395, REW 6517. În Ernout-Meillet (s.v. *pīnsō, pīnsere*) se arată că *pī(n)sāre*, un dublet în *-ā-* al lui *pīnsere*, a supraviețuit în limbile romanice, alături de formele derivate **pinsiāre, pīstāre*.

rom. *rage* < lat. *ragere* „a rage, a urla” – it. *Ragliare* < lat. **ragulare*

Din lat. *ragio, ragerē*⁴ provin numai rom. *a rage* și v.fr. *raire* (REW 7007). Italiana a preluat un alt verb, lat. **ragulare*, care a dat *raggiare* (formă învechită) și *ragliare*; aceste forme au dezvoltat același sens contextual *dicendi* ca în română: „a țipa, a răcni, a zbiera”.

rom. *sări* – it. *salire* < lat. *salire*

Rom. *a sări* și it. *salire* au ca etimon lat. *salire* „a sări, a sălta”, care nu a dezvoltat un sens *dicendi* figurat. Verbul românesc a dezvoltat contextual sensul „a interveni brusc (și neașteptat) într-o discuție; a intra (brusc) în vorbă” (DEX), evoluție pe care nu a înregistrat-o și verbul italian. Maria Teleagă (1996–1997: 95) include rom. *a sări* în categoria verbelor *dicendi* care descriu, la bază, „mișcări rapide, violente”, putând semnifica intervenția bruscă și neașteptată într-o discuție. I. Fónagy (1986: 268–269) explică apariția unor verbe *dicendi* secundare (despre care am detaliat mai sus, sub 1.) prin sinteza a două concepte diferite (cum ar fi „a sări” și „a spune”), având astfel loc un transfer metaforic de sens de la un verb la

⁴ Atestat în glosa *ragit pullus* (CGL III 432, 15 – apud Ernout-Meillet, s.v. *ragiō*; v. și REW 7007).

altul; în sprijinul acestei ipoteze, autorul citează alte cercetări, printre care pe cea a lui Miklós Szabolcsi⁵, care derivă verbul *dicendi* secundar maghiar *ugrott fel* “jumped up” din *mondta és felugrott* “he said and jumped up”.

rom. scăpa – it. scappare < lat. *excappāre „a fugi”

O situație asemănătoare cu cea a verbului *a sări* – verb de mișcare – prezintă verbul *a-i / a (se) scăpa*⁶ „a spune sau a face ceva fără voie, din greșală; a nu se putea stăpâni de a spune [...] ceva” (DEX). Procesul de metaforizare este prezent și în structura semantică a verbului italian, fapt confirmat de contexte ca *mi scappò detto* „mi-a scăpat din gură, am spus-o fără să vreau”; *scappare a dire* „a spune pe neașteptate” (v. *Dicționar italian-român*).

REW 2952, Zingarelli și Cortelazzo consideră verbul italian moștenit din forma din latina vorbită **excappāre*, în timp ce Migliorini îl derivă de la substantivul *cappa* „mantie; capă; pelerină”. Toate cele trei dicționare consemnează însă sensul figurat *Fare, dire [...] inaspettatamente e inconsideratamente*. Migliorini citează locuțiunea *scappar detto: Non volevo ma mi è scappato detto* (s.v. *scappare*).

Interesantă este evoluția semantică a lat. **excappare* (< *cappa* „mantie”, v. REW 1642): „a da jos mantia” > „a fugi” (v. REW 2952).

rom. tăia – it. tagliare < lat. tz. *taliare „a tăia, a crăpa”

Descendenții din română și din italiană ai lat. **taliare* (< *talea* „vargă mică, vlăstar; țărș; bârnă mică”: DLat) au dezvoltat, pe lângă sensul de bază, și un sens figurat, desemnând întreruperea bruscă a discursului unui interlocutor. Maria Teleagă (1996–1997: 95) arată că verbul de mișcare *a tăia*, ca și *a reteza*, desemnează inițial „o acțiune mecanică de desprindere a unei părți dintr-un obiect”, putând fi folosit cu sensul de a opri brusc discursul cuiva sau o conversație (*a tăia vorba cuiva*). În italiană, sensul figurat, rar, este evident în contexte/locuțiuni ca: ~ *di netto* „a tăia/reteza vorba, a i-o tăia scurt”, (fig.) ~ *corto* „a reteza/a-i lua vorba”; *taglia!* „termină!” (*Dicționar italian-român*); *tagliare a mezzo il discorso* (Zingarelli, s.v.).

Verbul românesc se folosește în coocurență cu un citat în stil direct, în poziție finală, însoțit de forma pronominală neutră *o*, și cu actualizarea Destinatarului (*a i-o tăia cuiva*): *Vei ști să te reorientezi, i-o tăie el*. (<http://www.mirelasova.over-blog.com/article-21391126.html>); această utilizare prezintă un grad mai mare de familiaritate față de construcția *a tăia vorba cuiva*.

⁵ Miklós Szabolcsi, „Megjegyzés egy magyar stílusjelenséghez” [A comment on a Hungarian stylistic phenomenon] (1976), apud Fónagy, *op. cit.*, p. 268.

⁶ Deși rareori poate fi folosit în această ipostază, am găsit un context în care verbul citează indirect, selectând conjuncția *că*: *Nu te lua de mine, că s-ar putea să mă scap la Isabel că te dai la doamna președintă*. (Subtitrare HBO, *Locatarii*, episodul 6, din 19.01.2009)

rom. tuna – it. tonare / tuonare < lat. tonare „a tuna”

În latină, verbul putea fi folosit în context poetic cu sens declarativ, „a chema pe cineva cu glas de tunet”: *tonat ore deos* „invocă cu glas tunător zeii” (Vergilius, v. DLat) sau „a tuna (în vorbirea unui orator)” (DLat); v. și Gaffiot: *apeller d'une voix de tonnerre [avec acc.]*. Pe lângă sensul propriu, desemnând un fenomen al naturii, atât verbul românesc, cât și cel italian au dezvoltat sensul figurat, cu referire la oameni: „a vorbi cu glas ridicat; a striga” (DEX) – *parlare a gran voce, con forza* (Zingarelli, s.v. *tonare*; cf. și *Dicționar italian-român*: sensul 3. (fig.) „a tuna și a fulgera (împotriva cuiva)”). În română, verbul apare, de regulă, în poziție finală față de un citat în stil direct: [...] **a tunat** apoi Traian Băsescu („Gândul”, 10.10.2005, p. 1, apud Cvasnâi Cătănescu, 2006: 84).

2.1. Merită să fie amintite și verbele **a urla** și **a zbiera**, al căror prim sens făcea referire la animale (v. definițiile din DEX), de unde, prin analogie, s-a extins și la oameni. Tratăm separat aceste două verbe deoarece sensul contextual *dicendi* („despre oameni”, cf. DEX) este actualmente foarte cunoscut, nemaifiind perceput ca unul figurat; în perspectivă diacronică însă, **a urla** și **a zbiera** făceau referire, inițial, la sunete emise de animale.

rom. urla – it. urlare < lat. ūlŭlāre „a urla, a striga”

În REW 9039 se arată că rom. **a urla** și it. **urlare** provin din forma **ūrŭlāre*; cf. lat. *ulula* „buhă (pasăre de rău augur)”, considerat un postverbal al lui *ululare*⁷.

Și în italiană verbul a avut aceeași evoluție ca a verbului românesc, reflectând sensurile din latină: 1. „a urla”, 2. „a striga urlând”.

rom. zbiera – it.?

În ceea ce privește verbul **a zbiera**, soluțiile etimologice sunt împărțite: lat. **exbelāre* (DA) sau **věrrāre* (< *věrres*) (PEW, REW, TDRG, CDER).

REW (s.v. *věrres*) face legătura între rom. **a zbiera**, sp. *berrear*, pg. *berrar* și lat. *věrres* (> rom. *vier*). PEW 1932 și CDER 7510⁸ propun ca etimon lat. **věrrāre*. TDRG notează: „probabil lat. *věrres*”, iar DA și DEX: „probabil lat. **exbelāre*” (*ex-* + *belāre*). Toate sursele indică însă un etimon latin. Prefixul *ex-* din latină avea valoare intensivă, fapt care ar explica sensul din română⁹.

⁷ V. comentariul lui Vasile C. Ioniță în legătură cu soluțiile etimologice date pentru *urlă* (1994: 17–18).

⁸ Ciorănescu face următorul comentariu: „Este mai puțin probabilă der. din lat. *bēlāre* [...], deși trecerea lui *ē* > *ie* nu pare posibilă.”

⁹ Pentru această valoare a prefixului se mai pot cita: *excoquere* > rom. *a scoace* „a coace până la capăt”, *exbattere* > *a zbate* (Fischer, 1985: 188).

Diferite dicționare etimologice indică două forme latine care au urmași romanici: 1) lat. **věrrāre* > sp. *berrear*¹⁰, pg. *berrar*¹¹; 2) lat. *bēlo*, *-āre* „a behăi; (fig.) a spune prostii”¹² (= *bālo*) > it. *belare*¹³, v.fr. *beeler* (în franceza actuală *béler*¹⁴), cat. *belar* (REW).

A zbiera, prin analogie cu sunetele emise de animale, desemnează și emiterea de sunete umane, caracterizate prin semul [+ intensitate], posibil și [+ afect negativ]:

Atunci Hercule are un reflex și zbieră că biletele sunt valabile [...] (Marian Pavelescu, Tabăra performerilor: www.poezie.ro).

3. Concluzii

Lista verbelor românești care au dezvoltat sensuri figurate *dicendi* cuprinde verbe al căror sens de bază desemnează sunete emise de animale: *a lătra*, *a mugii*, *a rage*, *a urla*, *a zbiera*; fenomene ale naturii: *a tuna*; mișcări bruște: *a sări*, *a tăia*; mișcări involuntare: *a scăpa*; acțiuni insistente, repetitive: *a pisa*; acțiuni diverse: *a descărca*. Prin procesul de metaforizare, aceste verbe au ajuns să desemneze particularități ale actului de comunicare: intensitatea, timbrul vocii, afectul care însoțește actul de comunicare, intervenția în discursul unui interlocutor, insistența etc.

În ceea ce privește relația dintre latină, română și italiană, remarcăm că unele dintre verbele analizate înregistrau încă din latină sensul *dicendi* cu utilizare figurată, descendenții din română și din italiană păstrând același comportament: rom. *a lătra* – it. *latrare* – lat. *latrare*, rom. *a tuna* – it. *tonare* – lat. *tonare*, rom. *a urla* – it. *urlare* – lat. *ūlūlāre*. Altele au căpătat acest sens în română și în italiană, spre deosebire de latină: rom. *a pisa* – it. *pigiare*, rom. *a scăpa* – it. *scappare*, rom. *a tăia* – it. *tagliare* (mai ales în locuțiuni), iar altele au dezvoltat sensul *dicendi* numai în română: *a (se) descărca*, *a sări*, spre deosebire de corespondenții din italiană: *discaricare* și *salire*. Câteva verbe au fost moștenite doar în română (*a rage*, *a zbiera*¹⁵). Deși în analiza verbelor am avut ca punct de plecare limba română, admitem că e posibil să existe și în italiană unele verbe moștenite din latină care să fi dezvoltat sensuri figurate *dicendi*, spre deosebire de corespondenții lor din română.

Sunt și câteva situații speciale. Unele forme latine au supraviețuit în română, nu și în italiană, unde s-a pornit de la o formă verbală înrudită cu cea care a stat la

¹⁰ „(D. animale) a mugii; (fig., d. persoane) a striga sau a cânta urât, a behăi, a rage; a zbiera, a răcni [...]” (*Dicționar spaniol-român*, 2005).

¹¹ „A rage, a mugii; (fig.) a striga, a țipa” (*Dicționar portughez-român*, 1983).

¹² Sensul figurat „a spune prostii” este înregistrat în latina târzie, la Arnobius (DLat, s.v. *bālāre*).

¹³ „A behăi; (fig., fam.) a se smiorcăi; (fig., fam.) a pălăvrăgi” (*Dicționar italian-român*, 2004).

¹⁴ „A behăi; a vorbi sau a cânta pe un ton tremurător” (*Dicționar francez-român*, 2007).

¹⁵ Cu discuții.

baza verbului românesc: rom. *a rage* < lat. *ragio, ragere*; it. *ragliare, ragghiare* < lat. **ragulare*. O altă situație este aceea în care un verb latin este moștenit atât în română, cât și în italiană, fără a avea aceeași evoluție semantică: rom. *a mugi*, it. *muggire* < lat. *muggire*; o evoluție semantică similară cu cea din română a fost înregistrată de it. *mugghiare*, având la bază un alt etimon latin (**mugulare*). Incertă rămâne situația rom. *a zbiera*, pentru care soluțiile etimologice propuse nu sunt sigure. Un corespondent aproximativ al acestuia în italiană este *belare* „a behăi”, care a dezvoltat un sens figurat, familiar, diferit de cel al verbului românesc: „a sporovăi, a pălăvrăgi”.

DICȚIONARE UTILIZATE

• Română

- CDDE – Candrea, I. A., Densusianu, Ov., *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – putea)*, reproducere anastatică după prima ediție (1914), îngrijită și prefațată de Gr. Brâncuș, București, Editura Paralela 45, 2003.
- CDER – Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și tradusă în limba română de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2001.
- DA/DLR – *Dicționarul limbii române, A–B, C, D–de, F–I, J–Lojniță*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, Tipografia ziarului „Universul”, Monitorul oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1913–1949; seria a doua, *M–U, V–vizurină, Z*, București, Editura Academiei, 1965–2000.
- DEX – *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Univers Enciclopedic, 1998.
- MDA – *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2003.
- PEW – Pușcariu, S., *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1905.
- TDRG – *Rumänisch – deutsches Wörterbuch*, ed. a II-a, îngrijită de Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassoowitz, 3 vol., 1986–1989).

• Italiană

- Cortelazzo, Manlio, Zolli, Paolo – *Dizionario etimologico della lingua italiana*, Bologna, Zanichelli, 1988.
- Dicționar italian-român*, București, Editura 100+1 Gramar, 2004.
- De Mauro – *Il dizionario della lingua italiana*: www.demauroparavia.it.
- Pianigiani, Ottorino – *Vocabolario etimologico della lingua italiana*, Roma, Società editrice Dante Alighieri di Albrighi, Segati, 1907; versiunea online: DIZIONARIO ETIMOLOGICO ONLINE – www.etimo.it.
- Migliorini, Bruno, *Vocabolario della lingua italiana*, Torino, PARAVIA, 1965.
- Zingarelli, Nicola, *Vocabolario della lingua italiana*, Milano, Zanichelli, 1970.

• Latină

- Ernout-Meillet: Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*. Nouvelle édition, revue, corrigée et augmentée d'un index, Paris, Librairie C. Klincksieck, tome I (1959), tome II (1960).

- Gaffiot – Gaffiot, Félix, *Dictionnaire latin-français*, Paris, Hachette – Livre, 2000.
 REW – *Romanisches etymologisches Wörterbuch* von W. Meyer-Lübke, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935.
 DLat – Guțu, G., *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983; ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2003.

• **Dicționare suplimentare**

- Dicționar francez-român*, Elena Gorunescu, București, Editura Teora, 2007.
Dicționar portughez-român, Angela Mocanu, Adelino Branco, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
Dicționar spaniol-român, Alexandru Calciu, Zaira Samharadze (ediția a II-a), București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

BIBLIOGRAFIE

- BĂLĂȘOIU, Cezar, *Discursul raportat în textele dialectale românești*, București, Editura Universității din București, 2004.
 BĂLĂȘOIU, Cezar, *Declarativele, declarativele secundare și pro-declarativele în textele dialectale – în manuscris*.
 BĂLĂȘOIU, Cezar, *Verbele semnal – în manuscris*.
 CVASNÂI CĂTĂNESCU, Maria, *Retorică publicistică. De la paratext la text*, București, Editura Universității din București, 2006.
 FISCHER, I., *Latina dunăreană*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
 FÓNAGY, I., *Reported Speech in French and Hungarian*, în Florian Coulmas (ed.), *Direct and Indirect Speech*, Berlin – New York – Amsterdam, Mouton de Gruyter, 1986, p. 255–308.
 IONIȚĂ, Vasile C., *Contribuții etimologice: URLĂ¹, URLĂ², URLOI*, în LR, 3–4/1994, p. 117–123.
 TELEAGĂ, Maria, *Observații asupra unei clase de „verba dicendi” din engleză și română*, în „Analele Universității din Timișoara”. Seria Științe Filologice, XXXIV–XXXV, 1996–1997, p. 93–99.

REMARKS OVER SOME CONTEXTUAL VERBS OF SPEAKING IN ROMANIAN
 AND ITALIAN, INHERITED FROM LATIN

(Abstract)

The article is an overview of the class of the verbs of speaking (*verba dicendi*) in Romanian and Italian, inherited from Latin. We studied those verbs that designate the action of speaking only contextually, taking into account the semantic evolution from Latin to both Romance languages and interesting changes of meaning undergone by some verbs of speaking.

Cuvinte-cheie: verb(e) contextual *dicendi*, sens figurat, transformare semantică.

Key-words: contextual verb(s) of speaking, figurative meaning, change of meaning.

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
 București, Calea 13 Septembrie nr. 13*